

органического вещества. Вследствие чрезмерного иссушения получили развитие пирогенная деградация, дефляция. Значительные площади заняты некультивированными отработанными торфяниками.

Предложены мероприятия рационального использования и охраны торфяных почв: регулирование уровня грунтовых вод, пескование верхнего слоя почв, сплошные посевы луговых трав. Необходимо провести консервацию деградированных почв путем ренатурализации в близкие природные уголья.

Ключевые слова: торфяные почвы, торфяники, география торфяных почв, морфологические особенности, осушение, деградация, охрана почв.

Summary:

Gaskevych V., Netsyk M. Peat soils and peatlands small polissya: current status and the problems of rational use and protection.

Peat soils and peat lands within the physiographic region of the Small Polesie occupy 1293,48 km², representing 15,44% of its total territory. The object of research is peat bog, peat bog, peat soil and peat. These soils are almost completely drained, used for arable land, pastures, grassland, as well as for the extraction of peat as a fuel source. They are partly over-nyaty under bushes and forests.

The paper considers the current state of the peat soil and peating of Small Polissya. The results of field and laboratory studies document the geography and the genesis of peat soils, analyzed their morphological features-logical, physical and physical-chemical properties. Found that in drained peat soils due to reclamation activities has been a change of soil regimes and processes. Particularly significant changes occur in the soils used for arable land. In particular, increased soil degradation processes and the mineralization of organic matter. Due to excessive dehydration, development were pyrogenic degradation, deflation. Significant areas are Necula activated exhaust peatlands.

The measures of rational use and protection of top soil fyanh: regulation of the water table, covering the topsoil by the sand, continuous cultivation of meadow grasses. Necessary to conserve soil degraded soils by renaturalization which is close to natural lands.

Key words: peat soils, peat, peat soils geography, morphological features, drainage, degradation, soil protection.

Рецензент: проф. Позняк С.П.

Надійшла 14.04.2013р.

УДК: 911.2.551

Сергій ЯРКОВ, Ігор ПАРАНЬКО

АНТРОПОГЕННІ ЛАНДШАФТИ – КРОК ДО ПЕРЕХОДУ БІОСФЕРИ В НООСФЕРУ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНИХ ЛАНДШАФТІВ КРИВОРІЖЖЯ)

Проаналізовано сучасні антропогенні ландшафти Криворізького басейну. Зроблено висновок про формування тут промислово-селитєбних ландшафтів, які не мають аналогів в світі. На підставі аналізу сучасної ландшафтної структури Криворіжжя зроблено припущення, що антропогенні ландшафти є одним з кроків переходу біосфери в ноосферу. Серед промислових на особливу увагу заслуговують гірничо-промислові ландшафти, зокрема відвальні. Вони є найбільш придатними ландшафтними комплексами не лише для проведення рекультиваційних робіт, але й окультурення всієї ландшафтно-технічної системи регіону, що є яскравим прикладом підтвердження припущення В. І. Вернадського про настання часу переходу біосфери в ноосферу.

Ключові слова: антропогенні ландшафти, біосфера, ноосфера.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У поточному році наукова спільнота України і всього світу відзначає 150-річчя від дня народження видатного вченого В.І. Вернадського, який ще в 30-тих роках минулого століття передбачив суттєві зміни в біосфері під впливом соціального та науково-технічного прогресу, назвавши ті зміни неминучим переходом біосфери в ноосферу [1, 2]. Він зокрема зазначав: "Вибух наукової думки у ХХ столітті підготовлений усім минулим біосфери та має глибокі коріння в її будові. Він не може зупинитися й піти назад. Він може тільки уповільнитися в своєму темпі... Біосфера неминуче перейде так чи інакше, рано чи пізно, в ноосферу... Ноосфера – останній з багатьох

станів еволюції біосфери в геологічній історії – стан наших днів. Хід цього процесу тільки починає нами з'ясуватися з вивчення її геологічного минулого у деяких своїх аспектах. Ноосфера є новим геологічним явищем на нашій планеті. У ній вперше людина стає потужною геологічною силою" [1].

Людина, будучи одним зі складників біосфери, своєю діяльністю внесла суттєві, можна сказати революційні корективи в еволюційний розвиток біосфери, який впродовж всієї геологічної історії Землі керувався синхронним розвитком інших геосфер планети під впливом геодинамічних процесів. Кінцевим результатом становлення всіх геосфер планети і тісної "співпраці" екзо- та ендегенних геоди-

намічних процесів є сучасна організаційно структурована і просторово диференційована на самостійні екосистеми біосфера. Вона включає органічну та неорганічну речовину, а також забезпечує їх колообіг і еволюцію. Вершиною цієї еволюції стала людина, яка за своєю сутністю становить найвищий організаційний рівень розвитку біосфери. Якщо до появи людини в основі розвитку біосфери лежали біологічні чинники (період біогенезу), то з появою сучасної людини еволюція біосфери все більше залежить від людської свідомості. Тобто відбувся революційний перехід від періоду біогенезу до періоду ноогенезу, суть якого полягає в контрольованому керуванні подальшою еволюцією біосфери, що робить людину відповідальною за її майбутній розвиток. Це можуть бути позитивні зміни не тільки в еволюції біосфери, але й інших геосфер, а також такі зміни можуть мати для планети катастрофічні наслідки. Про те, що майбутнє нашої планети в наших в руках, добре розумів В.І. Вернадський, який при обґрунтуванні виділення сьомої геосфери Землі – ноосфери писав: *"У геологічній історії біосфери перед людиною відкривається величезне майбутнє, якщо вона зрозуміє це й не застосовуватиме всієї розум і свою працю для самознищення"* [1, 2]. Сьогодні ми бачимо наскільки виправдали себе пророчі слова В.І. Вернадського і, на наш погляд, це найкраще демонструють антропогенні ландшафти, як географічні комплекси (екосистеми), що поєднують в єдине гармонійне ціле рельєф, клімат, рослинний покрив, тваринний світ, що знаходяться в складній взаємодії та взаємозумовленості, створюючи тим самим єдину нерозривну систему. На відміну від натуральних ландшафтів, де природні процеси підлягають саморегулюванню, розвиток антропогенних контролюється людиною, тобто це вже суттєвий крок до формування ноосфери, де розумна людська діяльність стає головним, визначальним чинником розвитку Землі загалом і екосистем зокрема.

Сьогодні антропогенні ландшафти займають понад 50% території суходолу планети [6] і їх вивчення з метою спрямованого розвитку – одне із прерогативних завдань географії та ландшафтознавства. Особливо вони поширені в районах активного освоєння людиною природних ресурсів загалом і мінеральних зокрема. Розробка родовищ корисних копалин є одним з основних чинників перетворення натуральних ландшафтів, прикладом чого може слугувати Криворіжжя, яке, завдяки локаліза-

ції в його надрах унікальних запасів залізної руди, вже десятки років є центром розвитку гірничодобувної та переробної промисловості України. Тут, починаючи з другої половини XIX і до початку XXI ст., натуральні степові ландшафти докорінно замінені переважно промисловими й селитебними. Процеси техногенезу зачепили не лише окремі геокомпоненти, а й ландшафт загалом, створилися нові, непритаманні для степової зони, антропогенні ландшафти, вивчення яких має суттєве значення для збереження природного стану довкілля і екологічної обстановки в регіоні.

Короткий аналіз публікацій по темі. Вчення про антропогенні модифікації природно-територіальних комплексів започаткував М.А. Солнцев (1957, 1984) і розвинули А.Г. Ісаченко (1974, 1980, 1991), С.В. Калесник (1984), Г.П. Міллер (1974), Г.І. Денисик (2012) та ін. У працях цих дослідників знаходимо відомості з становлення та розвитку антропогенного ландшафтознавства, схарактеризовані класи антропогенних ландшафтів за змістом та природою, подано ландшафтно-антропогенний прогноз. Більш детально питання зв'язку ландшафтів з біосферою знаходимо в працях Є.М. Лавренка (1949), В.М. Сукачова (1964), М.В. Диліса (1978) та ін. Особливої уваги заслуговує робота Г.І. Денисика "Антропогенне ландшафтознавство" (2012) у якій проведена спроба втілення ідей В.І. Вернадського в ландшафтознавство.

Виклад основного матеріалу. Основними класами антропогенних ландшафтів Криворіжжя виступають промислові та гірничо-промислові, які включають гірничі відвали, провали, кар'єри та фабрично-заводські території, транспортні (в інших тлумаченнях – дорожні ландшафти), рекреаційні, селитебні, сільськогосподарські, лісогосподарські, водогосподарські, белігеративні, розвинені на території військових полігонів, обслуговуючі, пустищні, що включають території смітників, звалищ промислового сміття, покинутих і знесених селищ тощо, заповідні, до яких включені заказники і пам'ятки, що розвиваються під помірним впливом діяльності людини (рис. 1).

Селитебні ландшафти – це антропогенні ландшафти поселень з їх забудовами, вулицями. Місто Кривий Ріг з його господарством і населенням до 700 тис. мешканців являє собою активну форму впливу людини на природу. Натуральні ландшафти при цьому докорінно

перебудовували. На території Криворіжжя міські ландшафти разом з гірничопромисловими є провісниками формування більш потужної антропогенної ландшафтної сфери.

Що стосується структури міських ландшафтів, то вона має низку специфічних особливостей:

– у міських ландшафтах Кривого Рогу корінних змін зазнали всі натуральні компоненти і ландшафтні комплекси, тоді як у сільськогосподарських – переважно ґрунтовий покрив, водних антропогенних – поверхневі води тощо. Більш того, вони можуть перебудовуватись неодноразово і зрештою мало чим нагадують свої натуральні аналоги;

– окремі ландшафтні комплекси в межах міста рівня фацій, урочищ, типів місцевостей зникають повністю: засипаються і вирівнюються яри і балки, озера; підсипаються ділянки заплав; зрізуються горби. На Криворіжжі масштаби подібних перетворень, на наш погляд, сягають рівня від фізико-географічних районів до області, але не зачіпають поки що зональних утворень. У місті докорінно перебудовані або створені заново ландшафтні комплекси, які втратили здатність до саморозвитку.

У структуру міських ландшафтів вводяться нові антропогенні компоненти – техномаса й технокомпонент (асфальтне покриття, житлові і промислові споруди) та створені на їх основі ландшафтні комплекси, функціонування котрих направляється і контролюється людиною. Відбувається технізація природних ландшафтів – наповнення їх різною технікою [4, 5, 7]. Разом з тим, міські ландшафти не перестають бути складовою частиною природи і продовжують розвиватися за її законами. Так, основні крайові і зональні риси природи збереглися у межах міста (тектонічна будова, клімат) і повинні враховуватися при перебудові властивих для них комплексів нижчого рангу. Територія міста (без Інгульця) займає 41181 га, з яких 21651 га під забудовою, 13656 га – зелені масиви і насадження; 412 га – загального користування. Місто Інгулець, яке є складовою Кривбасу, має територію у 530 га, з яких 360 га під забудовою, зелені масиви і насадження – 170 га, з них 60 га – загального користування.

Обслуговуючі ландшафти в регіоні представлені побутовими, управлінськими, науковонавчальними, торговельними, які за своїми властивостями близькі до селитебних і формуються на парагенетичній основі.

Сільськогосподарські ландшафти (СГЛ)

Криворіжжя поділені на польові, городні, садові, пасовищні і дачні. Ці ландшафти найстаріші з антропогенних, що формувалися на Криворіжжі. Організаційна неоднорідність сільськогосподарських ландшафтів дозволяє ділити їх на дві групи: власне СГЛ і сільськогосподарські ландшафтно-інженерні системи.

Власне сільськогосподарські ландшафти, як і натуральні – геокомпонентні системи. Це комплекси взаємообумовлених рівнозначних геокомпонентів. Частина з цих геокомпонентів регулюються людиною особливо – посіви (агроценози). Такі системи розвиваються у відповідності з природними закономірностями. Належність посівів до специфічних фітоценозів у сільськогосподарських ландшафтах не викликає сумніву. Саме посівами та особливостями їх розвитку, від яких залежить склад наземної біоти, та мікроклімат, визначається основна специфіка СГЛ – належність їх до короткочасних, регульованих людиною комплексів.

Лісогосподарські ландшафти – насаджені лісові масиви. Лісові насадження представлені: лісозахисними і лісосмужними ландшафтними комплексами. Варто зауважити, що на Криворіжжі натуральних лісів не залишилося. Тут ліси насаджені людиною – лісокультурні ландшафти. Вони зараз займають площу більшу, ніж до активного перетворення натуральних ландшафтів Криворіжжя. У Криворізьких посадках можна зустріти майже всі види деревних порід, що формують натуральні ліси. Крім цього, в деревостанах лісокультурних ландшафтів звичайними є екзоти: дуб пірамідальний, софора японська, горіхи та багато інших.

Усі лісокультурні ландшафти належать до багаторічних, частково регульованих антропогенних комплексів. При вдалому підборі дерев, місця посадки і необхідній лісотехніці вони можуть існувати десятиліття і навіть не одне століття. З часом лісонасадження набувають рис структури в чагарниковому, трав'янистому і наземному покриві, а також ґрунтах, які властиві натуральному типу лісу в аналогічних умовах.

Водогосподарські ландшафти – водосховищні, ставкові, каналові та відстійникові, що побудовані переважно у 50-60-х роках ХХ ст., за часів найбільш активного господарського освоєння водних ресурсів Кривбасу. В околицях Кривого Рогу лише для водозабезпечення комунальних послуг створено 9 водосховищ

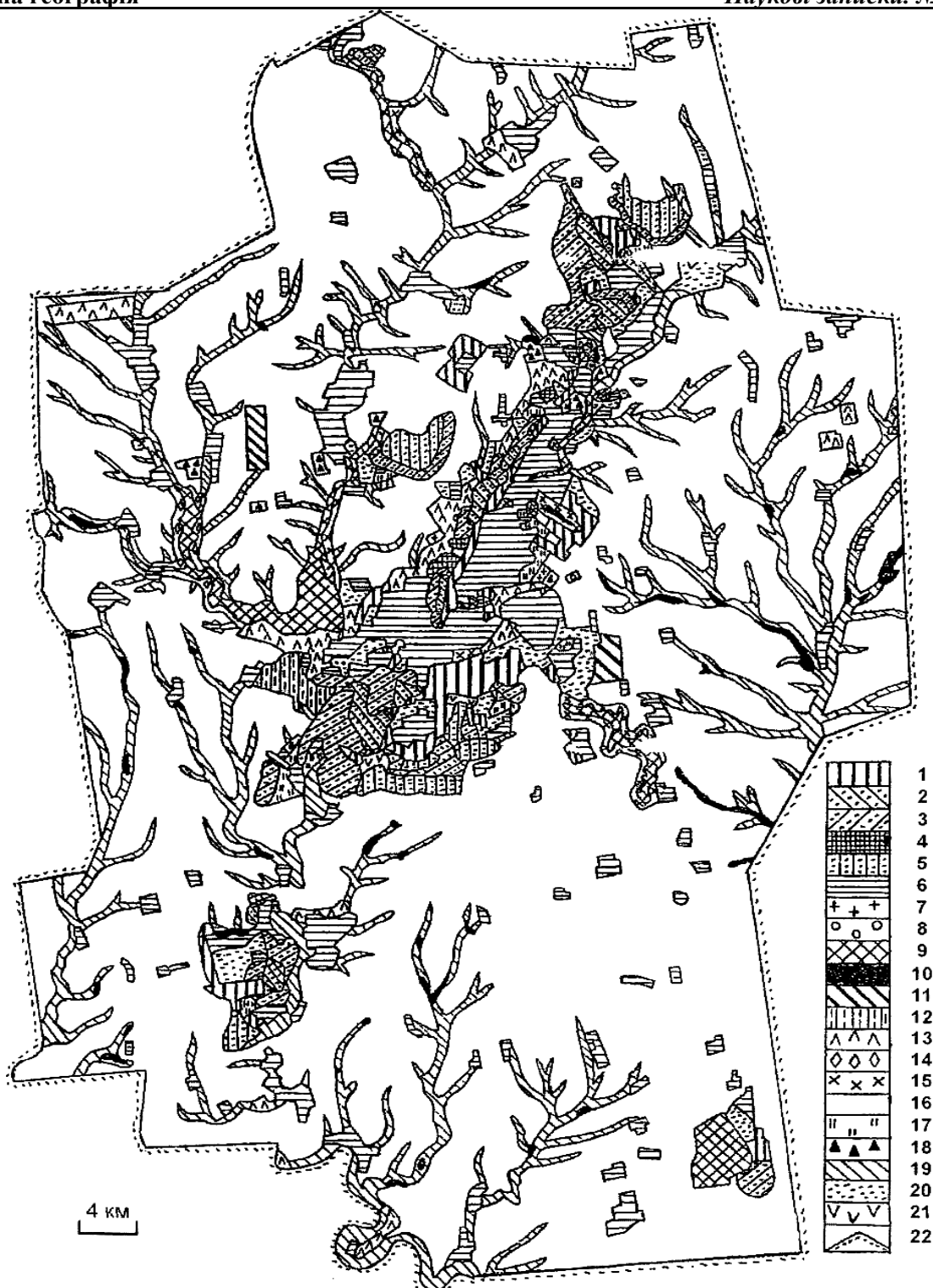

Рис. 1. Сучасні ландшафти Криворіжжя

1 – фабрично-заводські; 2 – гірничопромислові; 3 – відвальні; 4 – провальні; 5 – екстрактивні; 6 – нежитлові; 7 – житлові; 8 – обслуговуючі; 9 – водосховищні; 10 – ставкові; 11 – транспортні; 12 – бelligеративні; 13 – лісогосподарські; 14 – туристичні; 15 – лісопаркові; 16 – польові; 17 – городні; 18 – садові; 19 – пасовищні; 20 – дачні; 21 – постпромислові ПТК; 22 – межі Кривбасу.

загальною площею 9340 га; є 25 водосховищ сільськогосподарського призначення.

Поступово змінивши натуральні ландшафти річок та їх заплавл, водно-антропогенні ландшафти стали носіями інформації про стан басейнів річок та оточуючих їх територій. Це стосується у першу чергу ставків, які створені в заплавах Вісуні, Бокової, Жовтої, Зеленої та інших малих річок Кривбасу.

Дорожні (транспортні) ландшафти поділяються на: залізничні, автомобільні, авіаційні, трубо- та електропровідні, пішохідні. Формування дорожніх ландшафтів розпочалося з давніх часів зі стежки – першого шляху сполучення між людьми. Двісті років тому через Кривий Ріг проходило кілька доріг, найбільш відомий Кизикирменський (Чорний шлях). Зараз усе Криворіжжя пересічене транспортними магістралями. Так, лише протяжність тролейбусних ліній 260 км, трамвайних 112 км. Тепер дорожні ландшафти – складна система різноманітних антропогенних комплексів. У їх структурі виділяються власне антропогенні ландшафти (покинуті ділянки доріг, кар'єрні виїмки, заболочені пониження, що формуються в результаті будівництва доріг і придорожніх лісосмуг), ландшафтно-техногенні і ландшафтно-інженерні системи. Ці комплекси включають в себе діючі залізниці, шосейні та ґрунтові дороги, розв'язки, естакади, зупинки, а за минулі 15-20 років і об'єкти сервісу. Ландшафтно-техногенні геосистеми представлені дренажними спорудами, будинками автозупинок, колодязями, чисельними пам'ятниками історичного минулого тощо. Це азональні ландшафтні комплекси, розвиток яких визначається технічним блоком, а функціонування частково залежить і від природних умов.

Белігеративні ландшафти – ландшафти військового походження: військові полігони з укріпленнями, валами, окопами, вирвами від вибухів, бліндажами тощо. Їх можна зустріти на Криворіжжі часто особливо в районі розташування 35-ї танкової дивізії поблизу с. Всебратське.

Особливий інтерес викликають урочища поодиноких курганів – найпростіших белігеративних комплексів. Їх вік – від кількох тисячоліть (бронзовий вік) до кількох сотень років. Частіше це могили, але також і сторожові кургани. Кургани складені сумішшю різних типів ґрунтів з лесом, суглинком, глиною, іноді з вапняком, гранітом, пісковиком. За висотою кургани ділять на низькі (0,5-3 м), середні (3-8 м) і високі (8-10 м). Тепер більша частина поодиноких курганів Кри-

воріжжя розорана. З кожним роком вони стають менш помітними. На полях висота курганів не перевищує 2 м, схили покаті, іноді вони помітні тільки як жовті плями в ґрунтовому покриві. Нерозорані кургани добре видно на місцевості. В умовах суцільної розораності степу подібні кургани є єдиними носіями доагрокультурної рослинності. На курганах характерне своєрідне сполучення ковилово-типчаккових асоціацій і бур'янів, прилеглих полів. Майже всі кургани Кривбасу повинні бути під охороною.

Рекреаційні ландшафти. У структурі антропогенних рекреаційні ландшафти за віком наймолодші. Цілеспрямоване формування рекреаційних ландшафтів розпочалося на Криворіжжі наприкінці ХІХ ст. будівництвом парків для городян (парк Маршавцева, згодом парк газети "Правда") та в садибах землевласників. Попри молодість цих ландшафтів, їх роль у майбутньому буде постійно зростати. Так, зростає можливість рекреаційного освоєння і формування рекреаційних неоландшафтів за рахунок інших класів антропогенних ландшафтів, включаючи і промислові. Прикладом може бути зона відпочинку, створена в місті Орджонікідзе на місці видобутку марганцевих руд.

Пустинні ландшафти мають підтипи постпромислових, постселитебних, смітникових, сільськогосподарських, воднопустинних. Це так звані "покинуті" землі після їх використання. Розвиток цих ландшафтних комплексів складний і різноманітний. Якщо сільськогосподарські залежні землі через процес сингенезису можуть перетворитися у степові ландшафти зонального типу, то постселитебні або промислові мають непередбачуваний розвиток і можуть бути замінені на нові.

Промислові ландшафти. Враховуючи особливості розвитку, ландшафтну структуру та вплив на довкілля, промислові ландшафти доцільно поділяти на власне промислові та гірничопромислові. Власне промислові ландшафти формуються навколо великих промислових підприємств або районів. Гірничопромислові ландшафти формуються під дією гірничодобувної і гірничопереробної техніки. Ці ландшафти, у порівнянні з іншими промисловими ландшафтами, найбільш суттєво впливають на речовинний склад, розвиток і структуру натуральних і антропогенних ландшафтів. У регіоні видобутку корисних копалин докорінно змінені всі компоненти природного середовища, формуються специфічні, збіднені і менш стійкі, в порівнянні з натуральними, гірничопро-

мислові ландшафти з більш диференційованою, контрастною і динамічною структурою. Подібні ландшафти зараз займають майже 40 тис. га території Кривбасу.

Польові ландшафтознавчі дослідження та аналіз літературних джерел стосовно гірничо-промислових (техногенних) ландшафтів дали змогу для зони техногенезу Кривбасу скласти таку систему типологічних структур:

– *тип техногенних урочищ* – виокремлюються в результаті відмін у літологічному складі ґрунтосумішей, рельєфу та фітоценотичного покриву;

– *тип техногенних ландшафтних ділянок* – система взаємопов'язаних урочищ, достатньо відокремлених у структурі місцевостей під впливом морфологічного або будь-якого іншого чинника;

– *тип техногенних місцевостей* – система урочищ і ландшафтних ділянок, формування яких зумовлено одним способом технологічної (гірничопромислової) діяльності у подібних геолого-геоморфологічних і гідрогеологічних умовах. Залежно від фізико-хімічного складу видобувних порід, особливостей їх взаємодії з водою та фізико-географічних процесів типи техногенних місцевостей поділяються на варіанти (залізорудний, марганцевий, гранітний, пісковиковий, вапняковий, суглинистий тощо);

– *тип техногенних ландшафтів* – система урочищ, ландшафтних ділянок і місцевостей, що формуються в районах з однотипними технологічними схемами господарської діяльності. Як приклад: внаслідок розробки корисних копалин формується кар'єрно-відвальний, підземний – шахтний просадово-териконний типи техногенних ландшафтів.

У ландшафтознавчих дослідженнях техногенних (гірничопромислових) ландшафтів типи *фацій* виділяються не завжди через їхнє значне різноманіття, незначні площі та короткочасне функціонування. У пізнанні сингенезу рослинних угруповань техногенних ландшафтів фації мають провідне значення, чітко ви-

окремлюються й детально досліджуються. Вони – основа подальших досліджень сингенезу рослинних угруповань і загалом техногенних ландшафтів.

Тип техногенних фацій виокремлюється на основі єдності та однорідності ґрунтосумішей, зволоження та рослинності у відповідній мікроформі поверхні і часто є індикатором різноманітних процесів, що характеризують ту чи іншу типологічну структуру техногенного ландшафту.

Висновки. За час господарського освоєння Криворіжжя з другої половини XIX століття до нині на його території сформувалася складна і своєрідна ландшафтно-технічна система. У процесі її функціонування тривалістю понад 120 років докорінно змінені всі геокомпоненти і ландшафтні комплекси площею понад 100 тис. га. Тут сформувалися промислово-селищні ландшафти, які не мають аналогів у світовій практиці. Структура їх унікальна і включає в себе фрагменти усіх інших наявних зараз класів антропогенних ландшафтів.

Серед промислових на особливу увагу заслуговують гірничо-промислові ландшафти, зокрема відвальні. Вони є найбільш придатними ландшафтними комплексами не лише для проведення рекультиваційних робіт, але й окультурення всієї ландшафтно-технічної системи регіону, що є яскравим прикладом підтвердження припущення В.І. Вернадського про настання часу переходу біосфери в ноосферу. Через вивчення антропогенних ландшафтів людина, як зазначав цей видатний учений [3], повинна зрозуміти, "що вона не є випадковим, незалежним від оточуючого – біосфери чи ноосфери – вільно діючим природним явищем. Вона є неминучим проявом великого природного процесу, що закономірно триває протягом принаймні двох мільярдів років". Тобто, сьогодні людина визначає подальшу історію Землі і в яке русло вона її спрямує виключно залежить від збалансованого з природними процесами розвитку антропосфери.

Література:

1. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере. / В. И. Вернадский // Успехи современной биологии. – 1944. – XVIII. – Вып. 2. – С. 113-121.
2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1967. – 263 с.
3. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский – М.: Мысль, 1991. – 271 с.
4. Казаков В. Л. Антропогенні ландшафти Криворіжжя: історія розвитку, структура / В. Л. Казаков, С. В. Ярков // Географічні дослідження Кривбасу. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. – Вип. 2. – С. 27–36.
5. Казаков В. Л. Фізична географія Криворіжжя / В. Л. Казаков, О. О. Калініченко, В. В. Коцюруба, І. О. Остапчук, І. С. Паранько, В. М. Савосько, В. О. Шипунова, С. В. Ярков. – Кривий Ріг: ТОВ "Центр-Припринт", 2012. – 263 с.
6. Реймерс Н. Ф. Природопользование: Словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
7. Ярков С. В. Антропогенні ландшафти Криворіжжя: історія розвитку, характеристика / С. В. Ярков // Культура народів Причорномор'я. Научний журнал. – 2008. – №151. – С. 105-109.

Резюме:

С. Ярков, И. Паранько. АНТРОПОГЕННЫЕ ЛАНДШАФТЫ – ШАГ К ПЕРЕХОДУ БИОСФЕРЫ В НООСФЕРУ (на примере изучения современных ландшафтов Криворожья).

Проанализированы современные антропогенные ландшафты Криворожского бассейна. Сделаны выводы о формировании здесь промышленно-селитебных ландшафтов, которые не имеют аналогов в мире. Среди промышленных особого внимания заслуживают горно-промышленные ландшафты, в частности отвальные. Они являются наиболее подходящими ландшафтными комплексами не только для проведения рекультивационных работ, но и окультуривания всей ландшафтно-технической системы региона, является ярким примером подтверждения предположения В.И.Вернадского о наступлении времени перехода биосферы в ноосферу. Сегодня человек определяет дальнейшую историю Земли и в какое русло она ее направит исключительно зависит от сбалансированного с природными процессами развития антропосферы.

На основании анализа современной ландшафтной структуры Криворожья высказано предположение о том, что антропогенные ландшафты являются шагом к переходу биосферы в ноосферу.

Ключевые слова: антропогенные ландшафты, биосфера, ноосфера.

Summary:

S. Yarkov, I. Paranko. ANTHROPOGENIC LANDSCAPES IS A PHASE IN THE TRANSITION OF THE BIOSPHERE INTO THE NOOSPHERE.

On the basis of current landscape structure of Kryvyi Rih region analysis one can assume that anthropogenic landscapes are among the basic phases of biosphere transition into noosphere. Within the region the following anthropogenic landscapes can be found and determined: industrial ones (factory and enterprise), ore-mining, slag-heaping (dumping), gapping, extractive, non-residential, residential, service landscapes, water reservoir landscapes, pond, transport, military, forestry, tourist-visiting ones, forest-park, field, kitchen-garden, pasture, and country landscapes. It has been stated that the ore-mining landscapes draw special attention with slag-heaping (dumping) ones being the prior in particular. They are not only the most suitable landscape complexes for recultivating activities carrying out but also for cultivating the entire landscape-and-technical system of the region, which, in its turn, presents a vivid example of V. Vernadsky's supposition sustaining about having reached the high time of the biosphere into the noosphere transition. The anthropogenic landscapes creating has been emphasized as the man's key factor of further historical evolution of the Earth as the natural system.

Keywords: antropogenic landscapes, biosphere, noosphere.

Рецензент: проф. Сивий М.Я.

Надійшла 24.04.2013р.

УДК 502.172

Микола ПРИХОДЬКО, Ніна ПРИХОДЬКО

СТРУКТУРА БАСЕЙНУ РІЧКИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ УПРАВЛІННЯ РІЧКОВИМ БАСЕЙНОМ У РЕГІОНІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ І ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ

Досліджено ієрархічну структуру басейнів річок Опір, Малий Серет та Гнила Липа. У басейнах річок виділено території, які дренуються різноранговими водотоками (водозбори водотоків). Результати дослідження показали, що структура басейну ріки повинна бути основою, а порядок водотоків та їх водозбори – визначальними при плануванні конструктивних заходів щодо оптимізації структурно-функціональної організації території басейну та інтегрованого управління річковим басейном.

Ключові слова: структура басейну, водозбір, водотік, порядок водотоку, параметри водозбору.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Намагання узгодити зростаючі потреби суспільства до споживання природних ресурсів з "консервативною" природою з усе більшою гостротою виокремлює необхідність розв'язання проблем екологічних ризиків та екологічної безпеки природних, антропогенно модифікованих і антропогенних геосистем і сформованого ними навколишнього середовища на національному, регіональному і місцевому рівнях [3, 5, 17, 21]. Головною причиною виникнення екологічних ризиків і, як наслідок, зниження рівня екологічної безпеки є докорінна зміна людиною у процесі виробничо-госпо-

дарської діяльності природного середовища і вихід за межі свого екотопу, що пов'язано з освоєнням зайнятих природними геосистемами територій. Результатом цих процесів є *ущільнення геопростору* [23] і виникнення питань про необхідність обмеження споживання і уповільнення територіального розвитку, а також гармонізації соціально-економічного розвитку із можливостями природи (концепція сталого розвитку). Освоєння людиною географічного простору і природних ресурсів було і залишається антропоцентричним, тобто спрямованим тільки на задоволення потреб людини.